

UKRÁNIA

UKRÁN-MAGYAR KULTURÁLIS ÉS ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦
 ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ ♦ GAZDASÁGI KAPCSOLATOK SZEMLÉJE

SZERKESZTI

Dr. SZTRIPSZKY HIADOR

TARTALOM.

	Oldal
Dr. Hans Ibersberg:	
Oroszország belső állapota	225
Podhradszky György:	
Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (X—XII.)	227
Dr. Nazaruk József:	
Az ukrán légió a világháborúban	236
Dr. Rudnickij István:	
Ukránia politikai geographiája	241
Zaleszkyj Osztáp:	
A magyar és ukrán zene	244
—yGy.:	
Ukrainisches von Graf Stefan Ambrózy	247

1916. SZEPTEMBER HÓ.

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
 BUDAPEST, I., LÓGODI-UTCA 5.

INHALT.

	Seite
Dr. Hans Ibersberg: Innerzustände Russlands	225
Georg von Podhradsky: Ungarisch-ukrainische geschichtliche Verbindungen (X–XII)	227
Dr. Joseph Nasaruk: Die ukrainische Legion im Weltkriege	236
Dr. Stefan Rudnizkyj: Politische Geographie der Ukraina	241
Eustach Salesskyj: Übereinstimmungen in der ungarischen und ukrainischen Musik	244
yGy.: Ukrainisches von Graf Stefan Ambrözy (Bibliographie)	247

Olvasóink figyelmébe!

Nem zaklátunk senkit sem az elmaradt előfizetési díjak beküldéseért, mindazonáltal úgy gondoljuk, nem szerénytelen az a kérésünk: aki rokonszenvesnek látja lapunk működését és irányát, ne sajnálja tőlünk azt a pár koronát, amely mégis csak megkönnyíti nemzeti érdekü fontos munkánkat.

UKRAINISCHE NACHRICHTEN

Mitteilungen des Bundes zur Befreiung der Ukraina.

Redaktion und Administration: Wien, VIII. Josefstädterstrasse 79.

Preis per Nummer 10 Heller,
monatlich 40 Heller, vierteljährlich
K 1.20, ganzjährlich 4 K.

Herausgeber u. verantwortl. Redakteur:
WOLOD. BIBEROWYTSCH.
Redigiert vom Komitee des Bundes zur Befreiung der Ukraina.
Erscheinen 4- bis 6-mal monatlich.

VISZTNYK

SZOJUZA VYZVOLENNJA UKRAINY

(Nachrichtenblatt des Bundes zur Befreiung der Ukraina).

Redaktion und Administration: Wien, VIII. Josefstädterstrasse 79.

Megjelenik hetenkint. ~~~~~ Egy évre 15 korona.

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, I., Lógodi-utca 5. szám Hirdetések egyezség szerint.	Előfizetési ára: EGÉSZ EVRE 16 kor. NEGYEDÉVRE 5 „ Megjelenik havonként kétszer.
--	---

Dr. HANS IBERSBERG.

Oroszország belső állapota.

Eddigélé szinte szabályszerűen úgy volt, hogy Oroszország minden háborúját fölkészületlen kezdette, fölszerelését pedig csak a hadjárat folyamán végezte be. Az 1914.-dik év nyarán első ízben történt ez máskép. Franciaországnak gondja volt rá, hogy szigorúan őrizze ellen kölcsönbe adott pénzének hováfordítását, hogy ez — orosz szokás szerint — ne különféle zsebekben tűnjön el, hanem fegyverkezésre, Ausztria-Magyarország és Németország megtámadására költődjék el. Hogy ez Franciaországnak sikerült, abban nem kis része van az orosz állami képviselőnek, amely Sztolypin óta tiszta nemzeti irányú, azaz kizárólagosan muszka jellegű s egyedüli, legfőbb célja gyanánt a szomszédos kettős monarchia megsemmisítését és fölrobbantását tekinti. Ha ez sikerülne, csakis akkor bizonyíthatja létezésének jogosultságát; mert a megelőző дума-képviselőnek fölrobbantása a parasztot és munkást megrabolta minden olyan jogtól, amelyet ezek maguknak az 1905. évi forradalomkor kivívtak. Az 1907. évi június 3—16.-iki дума többé már nem képviseli a parasztságot és a munkásokat, de még a városi polgárságnak sincs benne sok szava. De még jobban föltűnő benne a nem-orosz lakosság képviselőinek hiánya, amely pedig Oroszországban többséget tesz ki. Az első és második дума lengyel körének számát 42-ről leszállították 11-re, az ukránok pedig — akik 46—48 fővel voltak eleinte képviselve — az 1907.-dik év óta teljesen eltűntek a dumából és ma sincs képviselőjük.

A muszka elemen kívül a többi népnek semmi joga sincsen, nagyszámuk ellenére is: holott a 170 millióból több mint 100 millió a nem-orosz. E miatt Miklós nagyfejedelemnek a leigázott népekhez intézett kiáltványa a legnagyobb képmutatás volt, mert hiszen a muszkaoknak legelső sorban is a saját maguk elnyomott nem-orosz népeinek felszabadításával kellett volna megkezdeniök a dolgot. Ez a hanyagság meg is bosszúlta magát ma azokon, akik azt elkövették. Oroszország idegenfajú népeinek — ez a nemorosznyelvűek hivatalos neve ottan — a dolog természetéből az orosz állam legnagyobb ellenségeinek kell lenniök; ezt maguk a dumaképviselők hirdették pár héttel ezelőtt nyilvánosan. Innen fenyegeti az orosz kormányt és a nemzeti pártokat a visszafizetés, amelynek legkésőbb a háború befejezése után okvetlen be kell követnie, de akkor aztán alaposan. Ukránok, fehér-oroszok, lengyelek,

finnek, georgiak, lettek, észtek és németek — a háború előtt is, de még inkább ennek folyamán mindnyájan a saját bőrükön érezték meg, mennyire mostohájuk nekik Oroszország.

A veszedelmek másik jelensége: a muszka parasztnak és munkásságnak azon való elégedetlensége, hogy annyi vért kellett ontaniok a szerb orgyilkosok miatt és Gácsország meghódítása kedvéért. Ezek is követelik a leszámolást a háborút előidéző vezető körökkel.

Ehhez járul még az is, hogy az országban napról-napra növekedik az élelmiszer és tüzelőanyag hiánya. Ennek oka részben a vasútak rendetlensége, amelyet az a szükség okozott, hogy a vonalakat és kocsikat kizárólag hadi célokra használják. Így pl. nem lehet marhát hozni Mongoliából, ahol pedig ez bőségesen volna, mert a szibériai vonalat túlon túl veszi igénybe a szibériai katonaságnak nyugatra való szállítása, valamint a japán és amerikai munició behozatala. A huskrisis ügyében tartott tanácskozások alkalmával június 5.-én a kadetpárti Veljichov fölhozta, hogy az összes orosz vasútak semmiféle élőmarhát nem szállítottak, csakis hust. Ehhez azonban jegeskocsikra volna szükség, ámde ilyesmijük az oroszoknak nincs. Ezenkívül pedig azért is, mivel az amerikai rendszer utánczása miatt az orosz vonatok nem teljesítenek megfelelő, naponkénti legalább 700 kilométernyi utat, a hus mindig romlott állapotban érkezik meg a maga helyére. Így történt, hogy Moszkvába és Pétervárra csupa romlott hust hoztak, ami az utolsó fontig mind kárba vészett. A marhaállomány Oroszországban még béke idején sem volt aránylagosan nagy, emiatt aztán a hus hiánya napról-napra súlyosabb gondokat okoz és — forradalmi hajlamokat. Mikor Németországban a háború előtt 1000 lakosra 327 szarvasmarha és 351 sertés esett, Oroszországban e számok megfelelője 313 és 94 volt. Még rosszabbul állanak e részben azok a guberniumok, amelyek nem tartoznak a feketeföldi (déli) területekhez, mert ott cukor- és liszthiány van.

A vasútakon levő fejtelenség miatt igen sokszor teljességgel lehetetlen ezeket a cikkeket idejében elszállítani onnan, ahol bővében vannak, oda, ahol nagy szükség volna rájuk. Az 1916. évi aratás gyöngye eredménye miatt össze és télen az élelmezés krízise akkora mértéket fog ölteni, amelyek katasztrófára vezethetnek. Ennek az aggodalomnak minden cenzura ellenére is többször is hangot adtak a hírlapok.

Tudja mindezt az orosz kormány nagyon jól, s éppen ezért erőlködik azon, hogy a háborút még a tél beállta előtt befejezhesse. Ezért kényszerítette Romániát a beavatkozásra, ezért áldozza fel katonáit ezerszámra.

Oroszország emberállománya óriási s az orosz politikusok szerint még koránt se merült ki. Oroszország azonban ezt az emberanyagot saját gazdaságának és élelmezésének gondjai miatt használja ki: ezért hajtja őket ötmegestül a mi gépfegyvereink elé, legalább ennyivel is kevesebb kenyérpusztítója marad. Ami Oroszországban még tartja a lelket, ez az angol-francia pénz és az orosz kormány szorongása a békekötés miatt, valamint a leszámolás miatt, amelyet a politikailag és gazdaságilag jogtalan nagy tömeggel kell majd végeznie. Ha az egyesült középpontj hadaknak még egyszer sikerül visszatartani az orosz áradatot, okvetlen be kell következnie a kiábrándulásnak

a sikertelenségek miatt. Ez pedig a belső krízist tetőfokára fogja hozni. Bruszilovnak túlzott sikerei ellenére is állandóan biztatják olvasóikat a hivatalos lapok, mindazonáltal vannak olyan orosz politikusok is, akik azt mondják, hogy Oroszország a maga erején felüli vállalkozásba fogott, amelynek végeredménye *mindenképpen* pénzügyi és gazdasági bukás lesz. Hogy azonban ez a bukás még politikai is legyen, afelől gondoskodnak az orosz parasztok és az ipari munkások.

PODHRADSKY GYÖRGY.

Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok.

X.

Kálmán herceg. Küzdelmei novgorodi Misztiszlávval Halics birtokáért; bukása.

A kis Kálmán herceget minden valószínűség szerint felkenték és megkoronázták. E két különböző cselekmény, úgy látszik, nem egy időben történt meg, közéjük esett a halicsi nép múltó fölzendülése. Nagyon szépen tisztázta újabban ezt a kérdést Kállay Ubul, (Századok, 1903. VII. 672.) aki szerint Kálmánt a halicsiak 1215-iki fölkelése előtt kenték föl, míg megkoronázása 1215. telére esett. A koronát — II. Endre kérésére — a pápa küldötte s a koronázást János esztergomi érsek hajtotta végre.

A halicsi nép közbeeső fölkelésének jórészt a lengyel Ljeskó volt az oka. Ljeskó a szerződés ellenére a maga részére tartotta meg Peremysl várát s mikor ezt II. Endre elvette tőle, bosszúból a novgorodi Misztiszlávot tüzelte föl a békebontásra. „Halics, őseid birtoka, az elnyomók járma alatt nyög”, üzenté Ljeskó Misztiszlávnak. A magyarság későn értesült Misztiszláv terveiről, aki

Kievben titokban teljesen fölkészült. Mikor Halicsban termett druzsinájával, Kálmán herceg s a magyarpárti bojárok menekülni kényszerültek. Természetesen a halicsi nép egyrésze is ellenük fordult. Kezdetben ugyan bezárkózott Kálmán a halicsi várba egynéhány hívével, közöttük Szudiszlávval, de mivel védősereg nem jött, ez semmit sem használt. Pauler ennek az incidensnek tulajdonítja egyrészt azt, hogy II. Endre nem tudta befejezni katolizáló munkásságát. Az eseményekről így ír: „II. Endre, mikor fia veszedelmét hallotta, írt a szentszéknek, intse Ljeskót, támogassa Halics védelmében, melynek lakói nem csak királyuknak, *de a római szentszéknek is hódolatot esküdtek*; és neki indult, hogy segítse; de sereget nem tudott oly hamar gyűjteni; elkésett és Halics védői, Szudiszláv, a „kopasz” Benedek, a kis királlyal Magyarországra menekültek s így *II. Endre nem valósíthatta meg szándékát, nem*

küldhetett orosz (ukránt kell értenünk) püspököket a nagy zsinatra, melyet III. Ince, mintegy élete művének betetőzésére 1215. november havára (15—30.) Rómába, a lateráni egyházba összehívott.” (I. m. II. köt. 72. l.)

Misztiszláv jól tudta, hogy a magyar király nem fog belenyugodni Halics elfoglalásába s ezért modus vivendit keresett ahhoz, hogy a tartományt legalább közvetve hatalmi szférájában tarthassa. — Pillantása Román fiára, Dánielre esett, akit sem a magyarok, sem az ukránok nem kifogásolhattak. A halicsi nép különben is a gyenge Dániel szelid uralma után vágyódott s nem fogadta nagy lelkesedéssel az erős Misztiszláv megjelenésének hírért. A magyarpárti bojárok száma sem volt megvetendő. — Mindezt latba vetve, a novgorodi fejedelem Dánielt ültette a trónra, (ami megfelelt a nép akaratának is) de előbb elvetette vele leányát, Annát. Ezután Lengyelország barátságát nyerte meg s így végleg megalapozta halicsi politikáját. Ljeskó mindazonáltal kihasználta az alkalmat s a szövetség fejében és jogcímén néhány várost foglalt el a Bug mentében, amelyek sohasem tartoztak Lengyelországhoz. Dániel apósánál keresett jogorvoslást, ez azonban azt üzenté neki, hogy ne bolygassa a dolgokat, mert ezért nem fogja a jó viszonyt megszakítani a lengyelekkel.

Ezt a feleletet azonban még a gyöngé Dániel sem tudta elviselni. Nem sokat teketóriázott tehát, hanem fegyveres erővel foglalta vissza a városokat. Érdekes, hogy ezt Misztiszláv most már szó nélkül tűrte s ezért Ljeskó, mikor látta, hogy úgy-

szólván kinullázzák a zsákmányból, sértett rabló-önérzettel újból a magyar királyhoz fordult. A magyar külpolitika ismét Halics felé irányult.

Ljeskó egyrészt Misztiszláv művének tartotta az egészet, másrészt meg látta, hogy velük egy úton boldogulni nem fog. — Bevádolta tehát Dánielt és apósát II. Endrénél, följánlotta országa fegyveres erejét és felszólította, hogy foglalja vissza Halicsot fia, Kálmán herceg számára. Bosszúvágya még jogigényeiről is lemondatta. Ljeskó ajánlata tetszett Endrének s ezért, 1216. nyarán, erős sereget küldött Halicsba, mely a lengyel sereggel egyesülve Peremysl várának megvívásához fogott. Ennek védője, Aron, csakhamar megfutott. Godeknél Misztiszláv alvezérével, Demeter vajdával találkoztak, aki nagy sereggel vonult fel velük szemben; hosszas, dúló harc után azonban teljesen tönkrement serege. Az elesettek között Szkula Mihály, ukrán vitéz, fejét a gyermek Kálmánnak is bemutatták. A magyarok és lengyelek ezután Halics vára felé fordultak. A várost Dániel védelmezte meglehetősen szívóssággal; eljött a tél s a város még nem volt a magyarok kezében. Az ostromló sereg ezért először Misztiszlávot verte meg, aki felszabadító csapatokat hozhatott volna s mikor a novgorodi fejedelem kitakarodott az országból, Dániel sem tarthatta magát tovább. Dániel átvágta magát valahogy és sok nélkülözés közepette utolérte Misztiszlávot, aki azonban Ladomériába küldte vissza. Előbb még megnyugtatta, hogy a kardján esett csorbát kifogja köszörsülni.

A magyarok pedig véres ítélőszéket tartva a Dánielhez pártolt bojárok között, újból urai lettek a halicsi földnek s Kálmán, Endre második fia, most már de facto Halics ukrán királya lett. III. Honoriusz pápa utóda, a szigorú IX. Gergely (aki III. Ince pápának is rokona volt), több ízben elismeri ezt leveleiben, amint ezt kiemeli s nagyon helyes kommentárral kíséri Márki Sándor, a kolozsvári egyetem tudós tanára, idézett művében, a tizenötödik lapon. „IX. Gergely öt három ízben nevezi Russia királyának; mit egyebiránt a földrajzban való tájékozottság hiányának, részben pedig annak kell fölrónunk, hogy az orosz elemek még mindig nem tömörültek oly nemzetegésszé, melyet szabatosan egyetlen névvel lehetett volna megjelölni.”

Misztiszláv nem sokáig hagyta annyiban a dolgot. Halics visszafoglalása céljából szövetségre lépett a kúnokkal, békét kötött a nyugtalankodó lettekkel és csúdokkal s miután Kievből, Novgorodban és Szmolenszkben erősítéseket kapott, a Dnyeszter-folyóhoz sietett. Ez 1219. derekán történt. Misztiszláv seregében kúnok, ukránok harcoltak s Dániel is vele volt; Kálmánt a magyarokon és lengyeleken kívül a halicsi ukránok segítették, még pedig majdnem teljes számmal, ami a magyarokkal való barátságra és a *megelégedésre* mutat.

Misztiszláv maga vezette seregét, oldalán a vitéz Volodimir, Ruriknak fia állott. Halics várának közelében ütközött össze a két sereg; a lengyelek ellenállhatatlan erővel támadták meg Volodimir hadosztályát, mire ez

nagy veszteségek között hátrálni kezdett. Misztiszláv kúnjai ekkor ahhoz a csatamódhoz folyamodtak, amely valamikor a magyarok előtt sem volt ismeretlen; cselből hátrálni kezdtek. A lengyel-magyar-halicsi had erre elbizakodottan utánuk vetette magát, miközben soraik közt az előbbi, szilárd rend teljesen fölbomlott. Most Misztiszláv hirtelen visszafordult s a kúnokkal rácsapott a magyarokra, akiket ez a váratlan rajtaütés nagy zavarba hozott. Megdöbbenésükből még fel sem ócsúdhattak, már jobbra-balra ritkította soraikat a kúnok szekercéje. A magyarok futásnak eredtek, nyomukban a kúnok irtóztató vérengzést vittek véghez közöttük. A híres Filin vajda fogságba került, pedig az ütközet előtt nagy fenhéjazással beszélt az ellenségről. A lengyelek épúgy kikaptak, mint a magyarok; az öldöklés egész éjjel tartott s a városba lehetett halani a sebesültek jajveszékelését. A győzelmes Misztiszláv most a város alá vonult. A várban Kálmán királlyal, Aba Demeterrel, Ivánnal és Bot vitézzel élén magyar sereg volt, amelyet a győző megadásra szólított föl. A válasz büszke és tagadó volt s a megmaradt védősereg kemény elmentállást tanusított egyideig, míg a nyomor, de főleg a vízhiány lassan meg nem törte őket. Kálmán herceget Misztiszláv személyes találkozássra hívta fel, ámde visszautasításban részesült. A novgorodi fejedelem ezért újult erővel folytatta az ostromot, de már nem kellett soká várnia, mert a magyar őrség, a fiatal uralkodó Saloméval s a mellettük levő világi és egyházi méltóságok (köztük a leg hí-

vebb magyarérzelmű halicsi bojár, Szudiszláv) a szükségétől kényszerítve csakhamar letették a fegyvert, úgy, hogy Misztiszláv akadálytalanul bevonulhatott Halics fővárosába. Ez a borzasztó ütközet az 1219-ik év augusztus havának 14-ik napján zajlott le.

Misztiszláv szigorúan bánt el a fogságába esett magyar urakkal. Kálmánt magát Saloméval együtt Torcseszék várában vetette fogságra, a zászlós urakat pedig

nejükkel együtt testőreinek és kún vitézeinek engedte át jutalmul bátorságukért. Végül megkoronáztatta magát püspökeivel azzal a koronával, amelyet Kálmánnál találtak.

A várból, az átadás előtt, csak a híres krakkói érseknek és történetírónak, Kadlubeknek s a lengyel kancellárnak, Jonnak, sikerült elmenekülnie, végtelen nagy hasznára a későbbi történetírásnak.

XI.

Halics fejedelme az ifjabbik Endre herceg lesz. Halálakor Halics már újból Dániel birtokában van.

A halicsi katasztrófa II. Endrere lesújtó hatással volt. Bizalmas nagyjai közül egyet — az ukrán könyvek szerint Jarost — követségbe küldött Misztiszlávhoz, azzal a megbízatással, hogy fia és a többi nagyúr kiszabadítása érdekében folytasson tárgyalásokat. Együttal azt üzenté vele, hogy maga jön hadaival az országba, ha Misztiszláv nem hajlandó az engedékenységre. A fejedelem azonban nem sokat adott Endre fenyegetődzésére, mert azt üzenté vissza, hogy a hadiszerencse Istentől függ; készen várja tehát a királyt, hogy az Isten segítségével gögjét megtörje. Ily hangon megtorlatlanul nem igen lehetett beszélni a magyar királlyal, ám Misztiszláv jól tudta, hogy Endre a kereszties háború utóbajaival van elfoglalva s így fenyegetődzése nem sokat számít. Endrének is be kellett ezt látnia s ezért más módhoz fordult, közbenjárót keresett régi, halicsi hívei között, Erre a célra a szintén fogságba

esett Szudiszláv volt a legmegfelelőbb. Szudiszlávnak sikerült megnyernie Misztiszláv bizalmát s maga a fejedelem is szívesen hallgatott a halicsi főúr szavára. Szudiszlávnak sikerült is a békét létrehoznia s ezért jutalmul Szvenigorodot kapta. A megállapodás szerint Endre legkisebb fia, Endre nőül veszi Misztiszláv leányát, akire hozománykép száll majd egykoron a halicsi tartomány. Misztiszláv kormányoz s azután — természetesen most már Kálmán elejtésével — a kis Endre kapja meg Halicsot. — Ljeskó, Dániel és Vaszilkó között külön béke jött létre. (Karamsin, i. m. III. 150.) II. Endre ráállott az egyezsége, azt esküvel is megerősítette s azután Kálmán herceg, Aba Demeter, az étékfogó s a többi, magyar úr visszanyerte szabadságát. — Így szállott vissza egyúttal a vitás korona ismét Magyarországra. A feltételek között nem mulasztotta el Misztiszláv a keleti egyház jogait is biztosíttatni halicsi földön.

Az orosz történetírók nagy ellenszenvvel tárgyalják Misztiszláv tetteit, ami utóvégre nem is csodálható. De: „Úgy látszik azonban, miszerint a magyar királynak hatalmas pártja volt a halicsi bojárok között, hogy maga a nép korántsem tartá oly elviselhetetlennek a magyar uralmat, mi egyébként az egykorú krónikákból is kivehető; s ezen körülményben találja magyarázatát Misztiszláv politikája, mely bizonyára másként fejlődik vala, ha a nemzeti fejedelem más tényezőkkel áll vala szemben.” (Lázár, i. m. I. 298.)

A megállapodást még két akadály veszélyeztette. Az egyik a jegyespár nagy fiatalsága volt, a másik pedig III. Honoriusz pápa tiltakozása. Az elsőre vonatkozólag a szerződő felek kölcsönös esküvel biztosították a házasság létrejövetelét, a második akadályt pedig egyszerűen nem vették figyelembe. Különben Ljeskó volt az, aki Endrét a pápánál beárulta s azt kérte, hogy tiltsa meg a tervezett házasságot az ifjabbik Endre és az ukrán hercegnő között, mint a katolikus egyházra nézve káros összeköttetést. A pápa azonban azt is értésére adta Endrének, hogy Halicsot jog szerint Kálmán tulajdonának tekinti. Kálmán emellett sem került vissza többé a halicsi trónra, csak a címe maradt fenn, a „rex ruthenorum”. Érdekes, hogy e cím a halicsi nép faji hovátartozását is megvilágította.

Az akadályok egy cseppet sem befolyásolták a két uralkodót. — Misztiszláv azonban egyelőre csak Peremyslt és környékét engedte át jövendőbeli vejének, amivel csakhamar a visszavonás

magvát vetette el. Az ambiciózus Endre herceg, mint 16 éves fiatalember került Halicsba. — Misztiszláv az 1221.-iki szerződés ellenére sem akart Halicsból többet átengedni neki a már jelzett adományozásokon kívül. Az ellentétet Pakoszláv akarta megoldani, aki a szepesi szerződésnek is értelmi szerzője volt. — Endre herceg, az ukrán Cserminkó Simon biztatására mindezekelőtt atyjához sietett, aki nem késett fia igényeinek védelmére hatalmas sereggel átkelni a Kárpátokon. Ez az 1226. esztendő végével történt. Ljeskó segítőhadai a határon várták Endrét Pakoszláv vezérlete alatt. — Mindenekelőtt Peremysl alá mentek, amely meg is adta magát. Halics vára ellen nem fordultak, mert jóslat volt arról, hogy II. Endre meghal, ha a várost megpillantja. — Ezért a Dnyeszter balpartján lementek Szvenigorodig, majd pedig innen északra fordulva, Trembovlát foglalták el és Kremjanecnél, Volhyniában véres csatát vívtak. Eközben Misztiszláv teljesen fölkészült. Dániel is segítségére sietett. II. Endre Szvenigorodra vonult vissza; a két sereg ott csapott össze. Az ütközet eredményeképp a magyarság véres vereséget szenvedett. Misztiszláv s az épp akkor érkezett Dániel az üldözéssel teljesen kikapóztak volna a győzelmet, ámde erről a halicsi bojárok s közöttük főleg Szudiszláv, lebeszéltek őket. Az ukrán főurakból sohasem aludt ki teljesen a magyarbarátság tüze. Szudiszláv közbenjárásával létrejött a béke. Ennek következtében Misztiszláv leánya, Mária, csakugyan II. Endre menyévé lett s Halics vagy

Galicia az ifjabbik Endre birtokába jutott az 1227. esztendő elejével. Az egykori novgorodi fejedelem most oly nemes lelkű volt, hogy a maga részére — arra a rövid időre, ami még hátra volt életéből — csak az úgynevezett Ponyisjét tartotta meg, amely a Dnyeszter és Bug között elterülő podoliai alföldet jelentette. Ime, a hadjárat, amely rosszul végződött, oly boldog szerencsével hozta létre a legszebb eredményeket.

Endre herceg körül „magyar párt” alakult. Ennek főszlopai természetesen elsősorban Szudiszláv, azután Ziroszláv, Csermiunkó és Volodiszláv, ukrán főurak voltak. Erre a pártra nagy szükség volt, főleg Dániellel szemben, aki folyton áskálódott a magyar uralom ellen Halicsban. A fiatal Endre uralmát jórészt ez a párt alapozta meg, amellyel II. Endre királyunk is állandó összeköttetésben állott.

Az orosz történetírók Misztiszláv szereplését sokkal kedvezőbb színben tüntetik föl. — Így Halics ostrománál emberi érzelmektől áthatottnak és nagylelkűnek festik Kálmán herceggel szemben, azután Peremysl átengedését jövődö veje iránti szeretetének tudják be. Ezt az adományozást szerintük magától toldotta volna meg Misztiszláv valamivel később az egész halicsi fejedelemséggel. Épp ily ártatlannak mondják a békeszegés dolgában is. Ez a felfogás szimpatikus és meglehetősen valószínű. — Nincs kizárva ugyanis, hogy a fiatal Endrét rosszakaratú (illetőleg csak a saját hasznukat kereső) sugalmazók bírták rá legfőképp új hazájának elhagyására. Ezeknek a bojároknak volt

okuk félni Misztiszlávtól s azért feketítették be őt; Endre király ekkép csak a vélt sérelem megtorlására indult.

Jegyezzük még ide, hogy Misztiszláv élete vége felé számos csatlódásnak volt kitéve. Többek között — valószínűleg a tatárremület hatása alatt¹⁾ — bojárjainak jórésze cserben hagyta és Magyarországra menekült; ez éles kontroverziára adott később alkalmat közötté és II. Endre között.

A fiatal Endre hercegnek nem sok öröme telhetett Halics kormányzásában, mert a sok áskálódás miatt folytonosan félténie kellett trónját. Misztiszláv maga is megbánta, hogy oly könnyen kiengedte kezéből a hatalmat, de már sok zavart nem okozhatott; 1228. elején meghalt. Endre herceg ezután körülbelül másfél évig nyugodtan uralkodott, amiben nem kis érdeme volt a magyar-érzelmű bojárnak, a hű Szudiszlávnak is. Ezalatt az idő alatt a halicsi, elég szép számú magyarság a határokon kívül eső, ukrán politikába is beleavatkozott. A dolog úgy történt, hogy Román ivadéka és a csernigovi fejedelmek, Mihály és Rosztiszláv között viszály támadt; ebben a vitában a csernigoviak a halicsi magyarság segítségét is igénybe vették. Természetes dolog és érthető, hogy Román fia, Dániel, hatalmi becsvágyán kívül már csak ezért is kereste az alkalmat, hogy megdöntse Endre halicsi uralmát. A halicsi zendülés, amely részint az elégületlenek mozgolódására, részint az ő bujtogatására jött létre, kapóra

¹⁾ A Kalka-menti ütközet 1223-ban volt. Itt semmisítették meg az egyesült ukrán-kún-orosz sereget a tatárok.

jött tehát s ürügyül szolgált az ő beavatkozására.

Hozzájárult ehhez, hogy Szudiszláv sem tartózkodott véletlenül a központban épp ekkor s így a halicsiak — akik nagyon respektálták — minden korlátot félretelva, oly vakmerően garázdálkodtak, hogy már sem a magyar csapatok, sem a hű, halicsi testőrhadak nem bírtak velük. Közben Dániel hirtelen Halics alatt termett. Jelentős sikert azonban nem tudott elérni még ekkor s csak Szudiszlávnak a külső területen fekvő birtokát és majorságát tudta földúlni és kirabolni. — Ezalatt Szudiszláv is megérkezett és sikerült bejutnia a városba. A magyarok ki-kicsaptak olykor Dánielre, de Dániel serege egyre szaporodott s Endre herceg végül kénytelen volt földadni a várost. Endre fogságba jutott, de Dániel, nem tudni mi okból, talán számításból, bántalom nélkül hazabocsátotta Szudiszlávval együtt.

A magyar udvarban megrökönyödtek az események hallatára. Szudiszláv erősen izgatott Halics visszafoglalása érdekében s II. Endre el is határozta magát erre a lépésre; idősebb fiát, Bélát, jelölte ki az expedíciós sereg vezéréül. — Dániel nagyon megijedt, mikor jövetelük hírét hallotta. Ám a természet Dániellel szövetekezett. Alig ért Béla 1229. őszén a Kárpátok közé, mikor irtózatos esős idők szakadtak seregére s az amúgy is járhatatlan hegyi ösvényeket teljesen elpusztították a zúgó, hegyi vizek. A fölülről lerohanó ár maga alá temette a vitézeket és lovaikat. A szörnyű akadályokon Béla rendkívüli energiával küzdötte át magát s bár meg-

fogyva, de mégis Halics alá érkezett. Az őrseget megadásra szólította föl, de hasztalanul. — Kisebb-nagyobb csete-paték azonban majdnem minden nap voltak az ostromlók és ostromlottak között, de jelentős sikert nem tudott aratni Béla. A hadjárat mindvégig eredménytelen maradt. Béla a hadszínteret váratlanul Dániel szűkebb hazájába, Ladomériába helyezte át. Egy kisebb csapat Halics várát vívta tovább. Ladomériában Luckot bevették, a lakosságot kardélre hányták s rengeteg zsákmányra tettek szert. Ezalatt a halicsi ostromlók pórul jártak. A védősereg egy alkalommal széjjelverte őket, majd a megmaradtak egyrészét a Dnyeszterbe fullasztotta. Oly erős volt a vereség, hogy még közmondás is maradt fenn róla az ukránok között. „Dnyeszter zahnáv zluju ihru Uhrám”, a Dnyeszter gonosz játékot űzött a magyarokkal. Béla a rossz hír hallatára visszafordult. Apró csatározások közepe kelt át a Dnyeszteren, majd a Pruth felé vonult; közben a rettenetes időjárás, a nyomor és éhínség megtizedelte amúgy is megfogyott seregét. Az egész vállalatnak iszonyatos fiaskó lett a vége, Béla megtörve érkezett hazájába.

Dániel nem sokáig élvezhette a hatalmat. A bojárok magyar uralom után vágódtak, összeesküvést szöttek ellene s hitták II. Endrét be az országba. Magának a fejedelemnek rokona, Sándor, járt Magyarországon e célból és az ügyet az itt élő Szudiszláv is melegen fölkarolta. — Endre időszerűnek tartotta tehát, hogy hadat vezessen Halicsba s Bélával, ifjabb Endrével

útnak indult. Először Jaroszlau vára alá érkeztek. Ezt Dániel vezérei, Vejszatijs Dávid és Gavrilovics Vaszilko bojárok védték. A védősereg a magyarok elé vonult és harcba bocsátkozott velük. A magyarok azonban győztesek maradtak és a várost is megrohanták. Ez a vállalkozásuk nem járt azonnali sikerrel, ámde a védősereg megrendült és — különösen Vejszatijs befolyása következtében — csakhamar föladta a küzdelmet. Halics váránál ütközetre sem került a sor. Dánieltől sorban elpártoltak hívei s az ország meghódolt II. Endre fegyverei előtt. Ladomériát Miroszláv vajda játszotta át a magyarok kezére s ezután Belz, Cserven is egy-kettőre megadta magát. Endre király egy ideig Ladomériában maradt, majd öröséget hagyott fia mellett, aki eképp újból Halics fejedelme lett, maga pedig visszatért Magyarországra.

Az ifjabb Endrét nem soká hagyta nyugton Dániel, megtámadta 1231-ben s bár Endrét Szudiszlávon kívül még pár magyar főúr is támogatta, a hadiszerencse meglehetősen cserbenhagyta. II. Endre nagy sereget gyűjtött, hogy fiának segítségére siessen s már útban volt, már az ország határszélére ért (a beregi erdő mellett, 1233. augusz-

tusában), mikor az osztrák herceg féktelenkedése az ország határvidékére szőlította s a halicsi hadjáratból semmi sem lett.

Endre fejedelmet tovább szorongatta Dániel s lassankint az egész országot elhódította tőle, csak Halics vára állott még ellen; mikor azonban Endre herceg 1234. őszén váratlanul meghalt, a város is kinyitotta kapuit s meghódolt Dániel seregének. — Csak Szudiszláv volt olyan nemes jellem, hogy urának halála után is hív maradt elveihez s a magyar ügühöz; kivándorolt Magyarországra. A magyar udvar pedig okult a multon s a tapasztalatokon, nem erőszakolta tovább a dolgot; Halics Dániel birtokában maradt. Mindezzel pedig egy oly gazdag korszak zárult le, amely a legszorosabb kapcsolatokat hozta létre a magyarság és az ukránság között; amely bővelkedett fényben, dicsőségben, diadalokban, de nem volt híjján a vereségnek, gyásznak, szomorúságnak sem. Végeredményben azonban alaposan megismertette egymással ezt a két nemzetet és boldogságon, de vérkeresztségen is keresztül szétszakíthatatlanul összefűzte jövő sorsukat. Ezt a közel jövő eseményei csakhamar s kétségkívül bebizonyították.

XII.

Dániel és IV. Béla. A tatárjárás. Rosztiszláv herceg.

Dániel ingatag koronáját az ifjabbik Endre halála után veszedelem fenyegette; Misztiszláv fiai keltek vele versenyre s a bojárok jórésze melléjük állott. — Dánielnek veszendőben volt az

uralma; s bár nehezen, de végül mégis arra tökélt el magát, hogy Magyarországra fut segítségért. Gyermekkori emlékei is idetűték. Igaz, hogy a jóakaratot egykor már eljátszotta, de azért nem

csalódott a magyar királyban, IV. Bélában, aki a legnagyobb készséggel melléje állott. — Mielőtt visszahelyezte volna azonban a halicsi trónra, hűségesküt követelt tőle; s hogy Dániel hűbérese lett IV. Béla királyunknak jogilag, abból is látjuk, hogy a koronázáskor kantárájánál fogva vezette az új király lovát. (Túróczi; a volhiniai krónika szerint is itt volt 1235-ben.)

IV. Béla nem volt ugyan abban a helyzetben, hogy Dánielt azonnal segíthette volna, de jóakarata nem maradt el s Dánielnek halála végéig nem volt oka megbánni a magyar szövetséget.

Öccsével, Vaszilkoval, később is gyakran megfordult a magyar királyi udvarban, így többek között 1237-ben; ekkor állítólag a király vendégei voltak. 1240-ben újra Béla udvarában találjuk Dánielt, aki ezúttal háztűznézőben volt; fia, Leo, számára, Konstancia, magyar királyleány kezét akarta megszerezni. Am Béla ekkor még visszautasította a kérelmet s a nagyratörő Dániel (aki közben nagy hatalomra tett szert, Kiev is a birtokába került s ennek következtében megint kialakulhatott volna az egységes, ukrán állam, ha nem zúdul rá a tatárjárás; Dániel sikerei folytán arra gondolt, hogy a jövőben Magyarországot szoros kötelékekkel, perszonál-unióval, kapcsolhatja hozzá ehhez az Ukrániához), elkedvetlenedve tért vissza hazájába, ahol a tatárok betöréséről értesült. Erre a híre visszafordult Magyarországba, ahol valószínűleg a király figyelmét is felhívta a közelgő veszedelemre, majd rövid itt tartózkodás után Mazoviába ment.

A tatárjárás elemi erővel csa-

pott le az ukránságra és a magyarságra. Ha összefogódnak ez a két nemzet, talán megállíthatta volna szörnyű útjában a mongol pusztítót; egyenként azonban föltétlenül el kellett bukniok. A baj az volt, hogy kezdetben nem ismerték föl a veszedelem nagyságát, amikor meg tudomást szereztek róla, akkor már késő volt. A magyarság egy pár esztendő mulva, legalább úgy, ahogy, föltápaszkodott a földről, ahová ez az iszonyú vihar seperte; az ukránságot, sajnos, ez az istenítélet pusztította el s tette tönkre anynyira, hogy önálló állami léthez azóta, a kifejezés legtágabb értelmében, mind a mai napig nem jutott el. Az ukrán nemzet szörnyű tragédiája tehát tulajdonképpen a tatárjárásban gyökeredzik. A tatár iga lerázása után annyira elgyöngült volt a nép, hogy az alig szenvedett muszka és lengyel hatalmak hódító törekvéseinek többé ellentállani — leszámítva némi reneszánsz korszakot mégis a kozákság virágzása idején — nem tudott. A tatárjárást megelőzőleg s a tatárjárás alatt szintén találunk nyomokat az ukrán-magyar összeköttetésekre vonatkozólag.

Julián szerzetes, miután a visszamaradt, magyar testvéreket fölkutatta, hazafelé útját az ukrán fejedelmek országain át vette. Mikor másodszor próbált szerencsét, IV. Béla ajánló levelekkel látta el az ukrán és orosz fejedelmekhez.

A kúnok az ukrán pusztákról ekkor már Magyarország felé húzódnak. 1238-ban ugyan még véres harcot vív Kuthen a tatárokkal, de legyőzve, megmaradt népével hazánkban keres menedéket. A kúnok befogadásá-

ról Marczali Henrik így emlékezik meg az idézett mű II. kötetének 462.-ik oldalán: „Védelemre kellett gondolni, addig, míg még távolabb a tatár. Ha akkor igazán előrelátó uralkodó ül Magyarország trónján, szövetségre lép Kievvvel, Haliccsal, mindent megtesz az oroszok egyesítésére, erősítésére. Nincs nyoma annak, hogy IV. Béla erre gondolt volna.”

„Biztosnak, erősnek vélte határát és a hozzá forduló kúnokban oly kiegészítését remélte hadának, mely azt szinte legyőzhetetlenné teszi. Béla még 1238-ban személyesen eléje megy Kuthennek, kinek már előbb nagy ajándékot küldött és oly pompával fogadta a határon a kún fejedelmet, minőt arra felé még nem láttak.”

Ezalatt jött a tatár föltartha-

tatlanul. 1238-ban és 1239-ben a Don és a Dnyeper közti fejedelemségeket rombolta széjjel, így Gorohovacet, Perejaszlávot és Csernigovot. A Dontól a Dnyeperig lángban állott minden, védelemre senki sem gondolt többé; a fejedelmek maguk egyrészt Lengyelországban, másrészt Magyarországon kerestek menedéket. 1240-ben Kiev városa került sorra. Ezt Mangu khán szólította föl a meghódolásra. A fejedelem, Mihály, fiával együtt Magyarországra menekült, fővárosát pedig Demeter vajda, ez a vitéz katona védelmezte. Kiev sem tarthatta magát sokáig, bár Demeter oroszlánként harcolt s mintaképe volt az igazi hősnek; a tatár feldúlta, elpusztította a várost, míg a vajdának — tisztelven férfias bátorságát s ellenállását — visszaadták szabadságát.

Dr. NAZARUK JÓZSEF. Az ukrán légió a világháborúban.

Az ukrán légió viszonylag könnyen állhatott elő, mert keretei a cseh és horvát Szokolhoz hasonló *Szics* nevű egyesületben már a békében is meg voltak. Sport- és torna-egyesületüket az ukránok nemcsak azért nem nevezték el Szokolnak (sólyom), mert a monarchia egyik szláv népével sem akartak a köteles udvariasságon túl szolidaritásban élni, hanem főképen azért, mert ilyen katonai szervezetük nekik már a XVI. század óta meg van az ú. n. kozákságban. Nem kell ezt összetéveszteni a mai kozáksággal, amelyet az orosz csak egyszerűen lemásolt az ukránoktól: ma a kozákság *lovás legyvernem*, akár a huszárság, az ukrán állami élet elhunytja (1764) előtt azonban ez a szó magát az ukrán *nemzetet* jelentette. Ez ugyanis Zaporozse vidékén, az ú. n. *Szics* (vár, bevágásos erőd) köré csoportosuló ukránoknak egész férfilakosságát jelentette hajdan. „Fiamat kozáknak adtam” — az ukrán földbirtokosok e szavát az utódok ma így mondják: „fiamat a katonaiskolába adtam”. Nem csoda tehát, hogy a modern ukránok olyan hamar tudtak katonailag szervezkedni, mert hiszen a XVI. század óta teljesen kifejlett katonai hagyományaik voltak: a már régóta kész katonai alakzatokat, szolgálati és szervezeti szabályzatot, vezényleti és technikai kifejezéseket egyszerűen csak hozzá kellett illeszteni modern katonai életünk nemzeti jelenségeihez. Ez azonban csupán a keret volt; tartalomról hozzá hadvezetőségünk és az ukránok önfeláldozó

készsége gondoskodott. Az ukrán légió fegyvernem szerint kétféle: gyalogos és lovas. Nemzetünkre nézve dicsőség, de egyúttal szimbolikus jelenség is, hogy mind a két ukrán formációnak megszervezése és értékesítése tétele magyar katonák nevéhez fűződik: a gyalogságot *tornai Várady Géza* ezredes, a lovasságot pedig „vitéz” *Farkas Elemér* kapitány szervezte és vezeti.

Történelmi időket élünk, tehát már is írni kell a történelmet. Hogy a magyar olvasóközönség teljesen tisztán lássa az ukrán kérdésnek magyar szempontból való fontosságát, szükségesnek láttuk, hogy egyebek közt vele az ukrán légiót is apróra megismertessük. Az itt következő cikket *Papp Domokos* főhadnagytól, *Várady ezredes* segédtisztjától — aki egyébként tordai unitárius gimnaziumi tanár és *Gyallay Domokos* néven a szépirodalomnak ösmert művelője — ezeknek a soroknak kíséretében kaptuk:

*„Az ukrán légió tisztjeivel abban állapodtunk meg, hogy folyóiratában a légió történelmének pontosabb és a magyarság szempontjából is érdekes mozzanatait megírjuk. Ez a ma története volna, amelyet ugyanazok írnak meg, akik azt vérrel-vassal csinálják. Az első cikk egy nagyképzettségű fiatal ember, *Nazaruk hadnagy* munkája, aki a külföldön eddig is nagy ukrán agitációt fejtett ki. Azután jönni fog a többi cikk is hasonlóan érdekes tartalommal. Érezve ezeknek az ukránoknak magyar nemzeti szempontból való nagy jelentőségét, maga *Várady ezredes* úr is azon van, hogy a légió ügyei és annak magyar vonatkozásai a magyar közönség tudomására jussanak.”*

Adalék a „Szics” név történetéhez.

A világháborúban önkéntes, önálló formációkkal is vett részt az a nép, amelyről Európa úgyszólván alig tudott eddig valamit: az ukrán nép. A világháború eljövendő történetírói előtt szinte talányszámba megy majd az, hogy ez a nemzet, mely a hivatalos hadsereg számára odaadta legjobb erőit, még a saját jószántából önkéntes csapatrészeket formált s azokat szakadatlanul *főntartani* volt képes. Annál inkább csodálatraméltó ez, mert köztudomású, hogy a monarchia ukránlakta részeit teljesen elöntötte és feldúlta a muszka invázió; már pedig az ukrán légió csak innen egészíthette ki magát.

E probléma megfejtéséhez az a varázs nyújthatja csak a kulcsot, melyet a légió *neve* és az ahhoz fűződő *hagyományok* gyakorolnak az ukrán népre. Az elnevezés „Ukrán Légió” nem sokat mondó az idegenek előtt. E nevet különben is csak azért választották illetékes körök, mert a „légió” kifejezés a dicsőséges szabadságharcok emlékét juttatja a műveltek eszébe, amióta az olaszok *Garibaldi* alatt s a lengyelek a napoleoni harcokban ily csapatalakulásokkal vívtak ki sikereket. Magánál az ukrán népnél azonban a légiónak más neve van. Ebben a névben jut kifejezésre a nemzet minden törekvése és harca független állami létéért a legrégebb időktől egészen napjainkig. Az elnevezés szó szerinti fordításban „*Ukrán Szics-lövészek*”-et jelent.

E címnek „Szics” szaván van a hangsúly. Ez a pár betűből álló szócska az ukrán nép számára jelenti: a legnagyobb gyarmatosító kultúrmunkásságot; törekvését állami létének visszaszerzésére évszázados harcokon keresztül; az engesztelhetetlen gyűlöletet Oroszország ellen, mely az ukrán államot csellel, ravaszással semmisítette meg. A „Szics”

UKRÁN LÉGIÓ

szó jelentőségének rövidre fogott magyarázata lesz tehát e bevezető cikknek a feladata.

A „Szics” szó körülbelül annyit jelent, mint „megerősített hely”. Ez a szó később az ukrán hadsereg középponti várára ment át, de hogy mikor nyerte ezt a jelentését, megállapítani nem tudjuk. Keletkező helye ismeretes: az alsó Dnyeper-szakaszon, déli Ukránia steppéi között bukkant felszínre s jutott történelmi értékéhez. A végtelen pusztát azok a szláv törzsek, amelyekből az ukrán is keletkezett, egész bizonyossággal már a VI. században is birtokolták. Ez a terület még korábban Ázsia nyugatra nyomuló népeinek szolgált vándorúttal. A legrégibb, ukrán krónika név szerint az obrykat (avarok), pecsenegeket (bessenyők) és a magyarokat (uhry) sorolja föl, mint akik a délukrániai steppéken átvonultak. Am ebben az időben, épúgy, mint később a kozárok és kúnok (polovcok) föltünésekor, az ukrán nép már ott volt és ott is maradt mai területén. Erről a vidékről először Temudzsin kán rettentő hadai szorították ki a XIII. század közepe felé. A szerencsétlen kimenetelű Kalka-menti ütközet (1223), melyet az ukrán fejedelmek a kúnokkal szövetségben vívtak meg, jórészt az előbbieket féltékenykedésének, illetve egyenetlenkedésének volt köszönhető. E csatát azért említjük meg, mert elhatározására a legjelentékenyebben folytak be az ú. n. „brodnyk”-ok, akiket a későbbi Szics-alapítók elődeinek kell tekintenünk. A brodnykok az ukrán steppék népének szabad szervezetét alkották.

A fönlemlített időtől kezdve eltűnik minden valószínűség szerint a Fekete-tenger környékének ukrán lakossága. Csak jóval később jelenik meg ott újból, miután a tatárdúlás alapjában megrázkódtatta az ukrán államszervezetet és a terület a litvánok, majd a lengyelek uralma alá került.

Lengyelország a folytonos belső zavarok miatt képtelen volt arra, hogy ezt a vidéket egészen okkupálja; a tatárok meg idővel teljesen elvesztették félelmetes hatalmukat s így Dél-Ukránia uratlan maradt. Ezért az ukrán férfi-lakosság lassan-lassan mind előbbre nyomult, kezdetben főleg nyaranta s vadászatból, halászatból tartotta fön magát. Csakhogy a lengyel uralom mind nyomasztóbb súllyal nehezedett az ukrán lakosságra, úgy vallásos, mint szociális téren s ennek következtében az emigráció is erősebb lett, még pedig Kievtől déli irányban. A XV. században már szabad, de még gyércsoportú népalakulat jön itt létre, mely a régi brodnykok szervezetére emlékeztet. E nép örökös, apró harcokat visel a saját szakállára főleg a tatárokkal szemben. A szabad pusztá vitézei közt jelentős számban fordulnak elő idegenek; magyarok is voltak ezek között. A XVI. század derekán Visneveckyj ukrán herceg áll az élükre (a népdalok „Bajdá”-ja ő) és létrehozza, megszervezi az első állandó erősséget, a világhírű „Szics”-et. Ő volt az, aki az egész mozgalmat politikai jelentőségre emelte. Jellemző, hogy a Szics ettől az időtől kezdve szövetségre lép a tatárokkal, akárcsak a brodnykok szervezete egykor Dzsingisz kánnal. A tatárok rablóhadjáratai azonban csakhamar tarthatatlanná tették e szövetséget.

A megerősített Szics volt a fővárosa a Dnyeper mindkét partján elterülő pusztá birodalmának. E tábor a folyó valamelyik szigetén fe-

küdt állandóan s megközelíthetetlen volt — télvíz idejét kivéve — idegen hadsereg számára. Ennek a különös, köztársaságforma államnak területét „Zaporozse”-nek nevezték, azaz a Dnyeper-folyó vízesei mögött fekvő földnek, polgárait meg zaporohi *kozákoknak*. Ez a név bizonyos ellenszenvet ébreszthet föl bennünk, mivel a muszka kozákokra emlékeztet; ám tudnunk kell, hogy az orosz az ukrántól tulajdonította el azt, éppúgy akár a „rusz” nevet. Mindkét név a Dnyeper vidékén született.

A XVI. század végén a zaporohi köztársaság a lengyelek ellen fordul. E jelentős lépésnek számos és fontos oka volt: egyrészt a lengyel slachta gyalázatcs bánásmódja az ukrán jobbágysággal, másrészt felekezeti türelmetlensége.

A zaporohi köztársaság háborúja a lengyelekkel kisebb-nagyobb szünetekkel kb. a XVII. század közepéig tartott, vagyis az ukrán nép nagy forradalmáig; e szerencsés fölkelést pedig már a Szics által államfővé választott *Chmelnickyj Bohdan* kezdte meg és hajtotta végre. A Chmelnickyj által új életre hívott állam szövetséges társakat keresett. Az „Ukránia” olvasói számára nem lesz érdektelen a Chmelnickyj és II. Rákóczi György erdélyi fejedelem közt kötött szerződés szövegének a leközlése. A szövetséget 1656-ban kötötték meg s az erről szóló okmány a következőképpen hangzik: „Mi, II. Rákóczi György, Isten kegyelméből Erdély fejedelme, a magyar királyság részének ura, a székelyek ispánja, birodalmunk más előljáróival és tanácsosaival egyetemben kötelezzük magunkat arra és kinyilatkoztatjuk esküvel megerősített hűséggel, hogy éppoly gyorsan, amint a Mindenható a mi szándékaink és kívánságaink szerint a ti egyéniségteket és barátságokat az egész zaporohi haddal egyetemben megnyerni engedte és minket egymással elválaszthatatlanul egyesített, óvni fogjuk ettől az időtől kezdve az egész sereget minden hátránytól és kártól minden tekintetben és a szomszédos államokkal ártalmas és káros összeköttetést létrehozni nem fogunk, bármilyen csábító ajánlatra sem, mert szem előtt tartjuk az istenféelmet, a Szentháromság egy Isten nevében. Ezzel szemben éppen arra kötelezzük magunkat, hogyha valaki a fenséges hetmán és az egész hadsereg ellen, vagy a hetmán utódai és a hatalmuk alatt álló területek ellen, saját sérelme nélkül, hadat merészelve indítani, abban a pillanatban, amint erről az ellenségeskedésről hír érkezne hozzánk, avagy csak a szándékaról is értesülnénk olyannak, azon leszünk, hogy óvjuk tőle és a nyílt ellenségeskedést minden erőnkkel meggátoljuk és akadályozzuk a jog és igazság szerint minden utódunkkal egyetemben; ezenkívül, ha valaki csak a legcsekélyebb mértékben is a főt említett fenséges hetmán ellenségének nyilvánítaná magát, minden időben közősek legyenek úgy ellenségeink, valamint barátaink. És ha a szomszédos államok részéről bárminő okból a fenséges hetmánt és utódait, valamint a zaporohi hadsereget jogtalanság érné, vagy mi ily jogtalanságról tudomást szereznénk, kötelesek vagyunk azonnal hadviselésre fölkészülni, segítőcsapatokat küldeni, valamint élelmiszert és mindazt, ami a hadjárat számára szükséges és ezt nemcsak mi, hanem a mi utódaink is országunk tanácsadóival és előljáróival kötelesek lesznek s ekkép együttesen fogjuk elűzni összes ellenségeinket

közös határainkról. És mindenekelőtt, aki valakit ősei hitétől erőszakkal el akarna tántorítani, azzal szemben nekünk és utódainknak az lesz a kötelessége, hogy — habár legyen az illető rokonunk — sem atyafiságára, sem sógorságára tekintettel nem leszünk, éppúgy a korábbi jó barátságára sem, hanem először vállalkozásától eltérítjük, azután megintjük és ha dölyfösen, makacsságból továbbra is megmaradna szívének keménysége mellett, háborúval és ellenségeskedéssel fogjuk őt megtörni. Ha azonban a mi alattvalóink közül merészelné valaki azt, hogy a zaporohi sereg vitézeivel ellenséges viszonyba lépjen s ebből kifolyólag civakodás s az esküvel megerősített baráti szövetség felbomlása fejlődhetnék ki, azt fogjuk cselekedni, — miután tanácsosaink útján a határhelyeken törvényes vizsgálatot folytattunk le, — hogy még más módon és belső lelkesítés útján is módot találjunk ennek elhárítására, mert másképp ez jelentené az első és legbiztosabb pusztulását szövetségésünknek. Végül, ha bárminő nehézségek állanának elő, melyek mindkettőnkre nézve ártalmasak lehetnének, jókor lesz gondunk ezek elhárítására; sőt ezen esküvel szentesített szerződés legcsekélyebb pontjához sem leszünk hűtelenek s mi, valamint utódaink, az ország előljáróival egyetemben híven megtartjuk az egyezség érintetetlen törvényeit és megparancsoljuk a mi polgárainknak, hogy ezt a törvényt ígtassák be és minden tekintetben megtartsák, hogy az megdönthetetlen érvényre emelkedjék. Amidőn fölszóltjuk országunk tisztviselőit e törvény becsben tartására, elrendeljük, hogy a kész, leírt hitlevelet, miután sajátkezüleg aláírtuk, lássák el pecsétünkkel, hogy ezáltal örök időkre érvényt nyerjen és törvényerőre emelkedjék.

Kelt Gyulafejérvárott (Albae Juliae), az 1656-ik év szeptember 7.-én."

Ezt az okmányt Rákóczi György s Mikes Mihály, a kancellár írta alá. Az aláírás alatt a következő sorok olvashatók: Erdély fejedelmének szövetség-szerződése a hetmán úr öfenségével, Moldva és Havasalföld urával.

Két évvel e szövetség megkötése előtt Chmelnickyj az ukrán állam nevében perszonálunióba lépett a muszka cárral. A szerződés jelentősen nagyobb önállóságot biztosított Ukrania számára (különösen külügyi és hadügyi dolgokban), mint amilyet ma Magyarország élvez például az osztrák császársággal való közösségében. Am ez az állapot nem tartott sokáig. A nagy atamán halála után Oroszország pénzzel és becsempészett fegyverekszletekkel azonnal belső zavarokat keltett életre Ukrániában, hogy ezúton ellenálló erejét gyöngítse. Az ukrán állam mindamellett még aránylag soká tartotta fenn magát és serege több, dicső hadjáratot viselt (ilyen volt például a véres, de győzelmet hozó konotopy-i ütközet) Oroszország ellenében. Minde harcokban az ukrán hadsereg magva a zaporohi sereg maradt. Midőn északról a lángeszű svéd király, XII. Károly — miután egész Lengyelországot elfoglalta — Oroszország ellen nyomult és az akkori hetmánnal, Mazeppával kötött titkos szerződése alapján ukrán területre lépett, Ukrania főembere, Mazeppa Iván fölkészült az utolsó, nagy küzdelemre Oroszországgal szemben. Am Poltava mellett (1709) a muszka biroda-

lom lett a győztes. Az ukrán állam utolsó, független atamánját török területen, Benderben, érte utól a halál.

Ukránia a maga állami létét az 1764.-ik évig tengette el. De a híres Szics tovább tartotta fenn magát, egészen 1775.-ig; ekkor csellel vették be és földig lerombolták (1775. június 5.-én.). 1775. augusztus 3.-án jelent meg II. Katalin cárnő rendelete, amellyel a zaporohi Szics név használatát betiltotta. A fényes multat sirató hősök közül vagy 8000 Törökországba menekült, majd 1785-ben Magyarországon, a *Bánátban* telepedtek le a Tisza alsó folyásánál. Az Oroszországban maradtakat a *Kuban*-folyó mellékére (a Kaukázusban) telepítették, ahol utódaik a mai napig is élnek.

Ekkép tehát a „Szics” névvel az ukrán nemzet egész újabb története, szabadságtörekvései, gyarmatosító ereje s harcai az oroszokkal a legszorosabban összefüggenek.

Ford. —yGy.

Dr. RUDNICKYJ ISTVÁN.

FORDITOTTA

PODHRADSKY GYÖRGY.

Ukránia politikai geographiája.

I.

A politikai függetlenséget nélkülöző területek vizsgálata a politikai geographia szempontjából némelyek előtt jogszerűtlennek tűnhetik föl. Am az ilyeneknek csak akkor volna igazuk, ha az enemü kutatások a politikai-földrajzi bűvarlatokat minden tekintetben felölelnék. No már most Ratzel alapvető munkái meggyőzőleg tanítottak meg minket arra, hogy a politikai-földrajzi munkásság tárgya nem maga az állam, hanem annak összefüggése a földdel kell hogy legyen. Az állam a politikai geographia számára csak térbeliség a föld felszínén, melyet egy bizonyos embercsoport tart a maga hatalmában. Az ember az, aki e terület számára sajátos határokat teremt és azt saját módján közgazdaságilag és politikailag kihasználja. Kvantitative és kvalitative nagyon sokféle kötelék kapcsolja össze a föld természetvilágát a rajta lakozó népekkel s ezek részint az állammal közösségben sincsenek; nagy számmal vannak viszont olyanok, amelyek vele ép nagyon szoros viszonyban állanak. A föld és annak fizikai sajátosságai képezik az állam egyik alapkövét, a másikat az emberiség azon része, mely az államot szociológiai értelemben alkotja. A politikai geographia legfontosabb feladata annak a kutatása lesz tehát, hogy mikép nő össze ez a két elem — a talaj és az ember — egy többé-kevésbé egységes, sajátzerű szervezetté, az állammá.

Ha mi Európának azt a földterületét, amelyen az ukrán nép letelepedett és amelyet közönségesen Ukrániának nevezünk, vizsgáljuk, általában az első tekintetre a következőket állapíthatjuk meg:

1. Ukránia egy különösen egységes területet foglal el Keleteurópa

déli részén s nagyobb Európa bármely államánál (Oroszországot kivéve); természeti kincsekben szerfölött gazdag.

2. Ukrania ma nem önálló állami szervezet, területe két nagyhatalom között — Oroszország ($1^{1/11}$) és Ausztria-Magyarország ($1^{1/11}$) közt — oszlik meg. *A multban azonban Ukrania kétszer volt független ország s törekvése saját államszervezet megalkotására függetlenségének bukása után soha sem aludt ki.*

3. Az Európa és Ázsia határán fekvő Ukrania oly sajátos fejlődésen ment keresztül, mely teljesen különbözött a közép- és nyugateurópai területekétől. Az ukrán föld geographiai és történelmi viszonyainak sajátos volta nem egyszer arra kényszeríti a politikai geographusokat, hogy ezeket a viszonyokat másképp fogják föl és értelmezzék, mintahogy azt a közép- és nyugateurópai viszonyokhoz szabott törvények alapján a ma politikai geographiája megkövetelné.

Az eddig mondottak igazolják Ukrania, a politikai-földrajz szempontjából való tanulmányozásának létjogosultságát. E kutatások nem a jövőre, önálló Ukránián épülnek föl; el ezekkel az álmokkal, melyek a jövőre szólnak. Vizsgálódásaink egyedüli alapja a nemzeti egységben zárt ukrán terület lesz. Igaz, hogy a föld nincs a politikai önállóság birtokában, de e területen régtől fogva különböző államalakulatok képződtek. Tehát nincs hiány tényekben még módszeres szigorral felfogott politikai geographia számára is.

Az ukrán nemzet territoriuma az északi szélesség 43° és 54° s a keleti hosszúság 21° és 47° közt fekvő, Európa legkiterjedtebb nép-területeihez tartozik. Ha azon föld felszínének területét kiszámítjuk, amely Ukrania etnographiai határai között fekszik, szokatlanul magas számot, 850,000 négyzetkilométert kapunk. Ezt a vidéket 1910-ben $45^{1/2}$ millió ember lakta, akik közt a hivatalos, az ukránoknak éppen nem kedvező statisztikák $32^{1/2}$ millió (72%) ukránt (hivatalosan „rutének” illetőleg „kisoroszkok”) mutattak ki. A zárt területen kívül fekvő nyelvszigetek és ukrán gyarmatosítások ebbe a számításba nincsenek fölveve. Ezek természetesen mostani vizsgálódásaink körén is kívül esnek.

Már az elénk tárt terület- és lakosságszámból is nyilvánvaló, hogy e földdarab iránt a politikai geographia sem lehet közömbös. 850,000 km² akár az európa-kívüli viszonyokban is számbajövő területet jelent. Mennyivel nagyobb jelentőségű kell hogy legyen Ukrania tehát, amely mégis csak Európában fekszik!

Oroszországot nem számítva, Európa minden nagyhatalma kisebb Ukrániánál, némelyik köztük lakosságra nézve is gyérebb, mint Franciaország és Olaszország. Ukrania politikai-földrajzi jelentőségét még az a körülmény is fokozza, hogy Keleteurópa és Ázsia küszöbén fekszik, Középeurópa s a Földközi-tenger közvetlen szomszédságában. Ukrania a Fekete-tenger egész északi partmögötti földjét (Hinterland) magában foglalja, tehát nem az összes tengeri útaktól elzárt belföld, mint például Lengyel- és Csehország, hanem oly terület, amely aránylag nagyon jelentős parthossz fölött rendelkezik. Igaz, hogy a Fekete-tenger egyrészt természetes alkotásában, másrészt mesterséges úton

meglehetősen zárt vízzé lett és nem is keresztezik a legfőbb, tengeri, forgalmi vonalak; mindazonáltal megvan a maga nagy értéke.

Ukránia felszínének alakulata a síkok és alföldek túlnyomó voltával a hegyvidékek fölött rendkívül kedvező föltételeket nyújt politikai szervezetek kialakulására és fejlődésére nézve. Ukránia geológiai viszonyai mindenekelőtt Európa legtermékenyebb talaját tárják elénk, az úgynevezett fekete-földet, azután a szénnek, vasnak, sónak, petróleumnak kimeríthetlen raktárait, amelyek a nagyiparnak szolgálhatnak alapul. Ukránia folyói a Fekete-tengerben központosuló, nagyszerű víz-hálózatot adnak, amely könnyű összeköttetést biztosít a Keleti- s a Fekete-tenger között és 7000 km hosszú, hajózható víziútat foglal magában. Ukránia kontinentális, ám szerfölött egészséges s a szerves élet kifejlődésére nagyon előnyös klímája lehetővé teszi a nyugat- és közép-európai országok módjára a közgazdasági és politikai élet teljes kifejlődését. Növény- és állatvilága ha nem is gazdagabb, de nem is szegényebb Európa többi államáénál. Az ukrán nép fizikai és pszihikai sajátosságait tekintve, igazi európai népfaj, amely minden fejlődési lehetőséget ambicionálhat.

Az eddigiekből könnyen megállapítható, hogy az ukránlakta föld oly nagy és gazdag terület, melynek fontos politikai-földrajzi jelentősége van és volt is mindenkoron. Mindenesetre megéri a fáradságot, ha erre a kérdésre nagyobb figyelmet fogunk fordítani.

A tudomány eddig e tekintetben úgyszólván semmit sem cselekedett és meg kell jegyeznünk, hogy ezek a sorok mintegy az első próbája annak, hogy Ukránia politikai geographiájából legalább a főbb tételeket ismertessük, megvilágítsuk. Az a körülmény, hogy ez a nagy és sűrűn lakott terület a politikai geographusok érdekkörén oly soká esett kívül, könnyen megmagyarázható. Mindenekelőtt a politikai földrajz a maga modern alakjában egyike a geographia legfrissebb hajtásainak. A régi, úgynevezett politikai földrajzban viszont Ukránia számára hely csakúgyan nem adatott.

Az újabb politikai geographia Ukrániával azért nem foglalkozott, mert az előtte teljesen ismeretlen valami volt. A politikai önállóság hiánya, valamint elsősorban a szláv szomszédoknak a kiirtásra törekvő machinációi, amelyek a tudományban is fölbujánoztak, kitörültek az ukránokat az európai nemzetek sorából. A földrajz, mint tudomány, az ukránokat a mai napig az orosz nép egy részének tartja csupán s Ukrániát, mint politikai-földrajzi egységet egyáltalában nem veszi tekintetbe. A nemzetközi sajtó a legújabb időben vett már ugyan némi tudomást az ukránokról, de törekvéseiket a legnagyobb részt nem tudja megérteni. E törekvéseket hosszabb megszakítás után újból föltálaták és tévesen az ukránok első politikai lépéseinek tartják. Hogy milyen lesz a további fejlődés menete, az a jövő kérdése. A geographiának, amely mindenekelőtt az aktuális kérdésekre van tekintettel, számolnia kell ezzel a tényállással. Ma az ukrán nép jelentősége csekély, földje idegeneket ural, akiknek árnyékában az ukránság fáradtságos, a világtól elfeledett létet tenget.

Ukránia nemismerésének büne a világon részint az ukrán tudományosságának is a hibája. Bár ez oly fiatal, hogy még nem foglalhatta

el méltó helyét az európai kultúrkörben. Mindamellet a szláv nemzetek közt csak az orosz tudomány szárnyalta fölül. Ámde az ukrán tudomány fejlődése, részben nagyon közelfekvő okokból, némileg egyoldalú irányban haladt. A történelmi, philológiai, ethnographiai munkásság előtérbetolulása miatt a földrajzi és más természettudományi kutatások erősen a háttérbe szorultak. Ép ezért még pár évtizeddel ezelőtt az elfogulatlan megfigyelőben az a vélemény merülhetett fel, hogy az ukrán irodalmi és tudományos mozgalmak a provenzalival lehetnek analógok. Csak a két legutolsó évtized hozott létre ezen a téren alapos változást.

Ukránia politikai-geographiai viszonyainak kutatásánál két út áll előttünk. Vagy Ukránia történetét vesszük alapul vizsgálódásainkban és abban minden politikai-földrajzi tényálladékot fölkeresünk, vagy pedig politikai-geographiai nézőpontból kutatjuk a politikai-geographiai elemek befolyását az ukrán nép multjára és jelenére. Mi a második utat választottuk.

ZALESZKYJ OSZTÁP.

A magyar és ukrán zene.

A magyar népzene, amelynek fölvirágzása még a XVII—XVIII. századokra esik, az ukrán népzenevel igen sokban mutat feltűnő hasonlóságokat. Ennek okát könnyű lesz megtalálni, hogyha némely magyar muzikológusnak, mint pl. *Kodály Zoltánnak*, avagy *Bartók Bélának* elméletét a magunkévá tesszük, amelyhez hasonló nézetet vall a bécsi egyetem docense, *Egon Welesch* is. Ezek szerint a magyarok és a délkeleti szlávok zenéjének közös őshazájuk volt és pedig a messzi Keleten, valószínűleg Örményországban. Innen ez aztán kétfelé ágazódott el és Byzáncon, a balkáni népeken és a későbbi oláhok földjén át egyrészt, s a Fekete-tenger mellékén keresztül másrészt eljutott Magyarországra és Ukrániára. Ez a magyar-ukrán zenei közösség még erősödhetett azokban a hosszú századokban, amelyek folyamán a magyarság földrajzilag is együtt élt az ukránokkal a Don és Dnjeper vidékén, a magyar hagyományok Lebédiajában. Ennek az együttes életnek hatása¹⁾ közös zenei sajátságokban nyilvánult, amelyeket mai napig is meg lehet állapítani e két nemzet népzenejében és pedig különösen a *hangmenetekben* (gama), amelyekben mind kettőjük népzenejének melódiai épültek. Ezek a gamák igen közeli rokonságban vannak a byzantinus egyházi zene hangnemeivel és majdnem minden keleti népnél máig is megfigyelhetők. Ugyanilyen módon vélekedik a keleti művészetek jeles szakembere, *Sztrigovszki* is, délkeleti Európa összes népeinek művésze, illetőleg ennek eredete tekintetében. Hasonlóan nyilatkozott az ukrán műzene európai híru művésze, az ukrániai *Liszenko* is.

¹⁾ Az együttélésnek bizonyítékait szolgáltatja még a nyelvészet, régészet és néprajz is. (Szerk.)

Ezek a kutatások tehát teljesen ellentétben vannak az eddig általánosan elfogadott ama nézettel, hogy a magyar zene a cigánnyal van atyafiságban, mely t. i. mongol eredetű.

A magyar és ukrán zenei közösségek másik megnyilvánulása a *rhythmika* azonossága, amelynek legjobb bizonyossága a gácsországi hegyvidéki ú. n. lemko-tájszólást beszélő ukránok népdalai, valamint a búsongó hangulat, amely mindazonáltal hamarosan ugrós, élénk menetbe csap át, noha moll hangnemben.

További hasonlóságot látunk e két népzene között abban is, hogy a magyar nemzeti zene tulajdonképpeni kifejlődése a múlt század közepére esik, tehát ugyanarra az időre, amelyben az ukrán zene is fejlődése igen magas fokát érte el, — persze mégis azzal a különbséggel, hogy a magyarság, mint államnemzet, többet törődhetik művészetének fejlesztésével.

Ezt a hasonlóságot élénken kommentálták a zenészek a Bécsben múlt évi november hó 8. és 9.-én rendezett magyar koncertek alkalmával. Ezeknek inkább politikai, mint művészi volt a jellege: céljuk az volt, hogy a monarchia két részét a művészetek terén is közelebb hozza egymáshoz. A különben közeli szomszédot csak most ünnepelték először őszintén a bécsiek a maguk fővárosában, a nemzetközi zene egyik középpontjában. És ezen igen sokan csodálkoztak. „Jártak nálunk — lehetett hallani — vendégségben mindenféle zenekarok: poroszok, franciák és varsóiak is, a legközelebbi szomszéd pedig még soha sem látogatott el hozzánk mind e nehéz idők előtt”. Miért nem volt szó ennek okairól a lapokban, azt hiszem nem nehéz kitalálni.

Ebből az alkalomból sok szó esett arról a még feltünőbb hasonlóságról, amely a magyar *csárdás* és az ukrán *hopák* avagy kozáktánc¹⁾ között észlelhető. Ezek ugyanis nemcsak zeneileg, a ritmus és ütemek tekintetében egyeznek, hanem figuráikban is, t. i. magában a tánc menetében és mozdulataiban. Viszont az ukránok ú. n. *koloméjka* tánca teljesen pontos analógiáját megtalálhatjuk a székelyek *csürdöngölő* nevű táncában. Ez utóbbinak magyarázata még könnyű, mert hiszen ismert dolog, mennyire át meg át volt itatva Erdély keleti része a Moldován át Lebédiából felhúzódott rutén elemekkel a székelyek letelepedése előtt; így hát a vérbeli keveredésnek — amely még odakinn Lebédiában kezdődött volt meg — egészen természetes folyománya az, hogy a székelyeknek *épitkezése* (eresz, istálló), *ruházata* (harisnya, condra, petek), *nyelve* (haricska, szemerke, hirib), *topographiája* (Alsó s Felső Oroszi, Oroszhegy, stb.), *anthropologiai* típusa s így *zenéje* is erős rutén-ukrán befolyás alá került, amiknek nyoma maiglan is fennmaradt. A csürdöngölő és a kozáktánc zenei és choreographiai összehasonlítására azonban legelső sorban a magyar zenetudósok az érdekeltek, tőlük várjuk tehát e kérdés megoldását.

¹⁾ Kozák alatt ma fegyvernemet, lovaskatonát szokás érteni; ez azonban újkori dolog, amióta t. i. Ukrániát az orosz leigázta (1764). Addig a kozák az ukránságnak előkelő nemesi osztályát jelentette. Ennek a dnjepermenti ukránnyelvű kozákságnak mintájára alakultak később a doni és szibériai kozákok, ezek azonban már muszkákból rekrutálódtak.

Hogy azonban a csárdás mennyire közel áll az ukrán szívéhez-lelkéhez, azt igen szemléltetően figyelte meg egy, apró tévedéseitől eltekintve, egészen jószemű, jótollú magyar laptudósító. A *Budapesti Hírlap* 1916. évi május hó 26.-diki számában ugyanis — mint magyar barátaim erre figyelmeztettek — a következő érdekes híradás olvasható:

— (Kozáktánc — magyar csárdásra.) *Szegedi* levelezőnk írja: Ez a történet olyan egyszerű, mint a népdal és épp olyan poétikus is. A magyar szív dobog benne . . . Májusi vasárnapon megpihennek a tanya-világban is a dolgozó kezek. Az asszonyok, leányok, az öreg emberek és a gyerekek összesereglenek, hogy beszéljenek azokról, akik olyan régóta oda vannak . . . Így történt a legutóbbi ünnepen a dorozsmai városi tanyán is. S a különféle magyarok közt aztán föltűnt három hatalmas orosz fogoly is. Gyermeki mosollyal, alázatosan érkeztek, magyarul mondták: *Adjon Isten jó napot!* — Adjon Isten nektek is! — kívánták vissza. Az Endrényi Lajos-féle birtokon dolgoznak mind a hárman: a Nikoláj, a Simon és az Iván.

A három muszkaföldi katona ismerősre akadt, Vetró József kapásra és öreg Fodor Ferencre, a kocsisra. Szalutáltak. Utóbbiak megbillentették a kalapot.

— Tamburáljon kigyelmed, Ferkó bácsi, — kérték a vasárnapot ünneplő tiszta leányok Fodort. — Hadd hallják ezek, mi a magyar nóta . . .

Fodor Ferenc elővette a tamburát. Méltóságos komolysággal pengette a húrokat. Fölcsengett a magyar dal, búbajosan, ahogy csak az Alföldön, kinn a szegedi határban, májusi, édesen szelid alkonyatban szállhat . . . Három fogoly ezt hallgatta, némán, csodálattal. A falnak dültek és sirdogáltak, pedig nem is értették, mi van azon sírnyaló, ha „Lekaszálták már rétet, nem hagytak rajt' virágot . . .” A dallam azonban megfogta a három „muszka” lelkét és ki tudja, hogy a magyar hallgató melyik orosz dal emlékét idézte föl?

Öreg Fodor Ferenc föltekintett pillanatra. Dörmögött valamit. Mikor látta a három fene nagy „muszka” gyerekes pityergését, megigazította agyarán a pipát és rázörgött, hogy: „Kis kutya, nagy kutya, nem ugat hiába . . .” Földerült a három orosz, más csárdások is jöven, ösztönszerűen illegették magukat, furcsa, eddig nálunk ismeretlen mozdulatokkal és nekilendültek: *a magyar csárdásra szilaj, ujongó kozáktáncot jártak*, kiugrottak a középre és a színházban se láthat ilyet az ember, pénzéért; úgy jártak, mint a bolondok és olyan cifrán, szépen, hogy az öreg anyókáknak is még a fülük is mosolygott. *Az még éppen csuda volt, hogy milyen tökéletesen összevág a kozáktánc a magyar csárdás ütemes hangjaira.*

Aztán fölzúgott a taps, mélyen meghajolt a három kipirult idegen, a Nikoláj, a Simon, az Iván, katonásan szalutáltak és háromszor kiáltották elragadtatással:

— Iljen! . . .

És hosszan harsogott ki a mezőre az éljen . . .

Ukrainisches von Graf Stefan Ambrózy, Mitglied des ung. Magnatenhauses. Zweite Auflage. Tana (Komitat Vas), 1916.

Alig jelent meg még munka, mely a tények helyes ismerete mellett világosabban magyarázná meg és mutatná be minden oldalról az ukrán problémát, mint a magyar mágnás nagyszerű röpirata. E kitünő füzet pompás bizonyítéka annak is, hogy a magyar társadalom minden rétege fölismeri lassankint az ukrán kérdés helyes megoldásának óriási fontosságát a magyarságra nézve. A laikus a tizenhét oldal átolvasása után a legtisztábban maga előtt láthat mindent, amit ma például minden magyar embernek az ukrán problémára vonatkozólag tudnia is kéne. Gazdag tárgykör-ismerettel lép föl Ambrózy gróf művecskéjében s azt minden oldalról fényesen megvilágítja. Az ügy iránt érzet! meleg szimpátiával, könnyed, népszerű, gördülékeny stílusban ismerteti velünk az ukránok azon küzdelmeit, amiket a jobb jövő eléréséért folytatnak. Minden dióhéjba van szorítva, ám csakugyan benne is van minden a füzetben. Igaz, hogy Ambrózy gróf nem a tiszta magyar szempontból, hanem az általánosból foglalkozik az ukránok nemzetével és politikai küzdelmeikkel, ámde annál élesebben és objektívebben ütközik ki soraiból az, hogy a szabad Ukrajna megteremtése elsősorban a magyarság léteérdeké.

A mű bevezető sorai a következőkép hangzanak: „Ukránok, rutének, kisorozok! Egy és ugyanaz a nép. Nagy nemzet, amelyről eddig nagyon keveset, most pedig egyszerre sokat és egymásnak sok ellenmondót hallottunk.” E bevezetés után megállapítja, hogy az ukránok hamupipókái voltak az európai népcsaládoknak mint igazi paraszt-nemzettel. — melynek bámulatos gazdag lelkivilága csak befelé tudott érvényesülni — az uralkodó fajok és népek egyáltalában sohasem törődtek. Szomorúan szögezi le a szerző, hogy az oroszok meglehetősen sikerrel homályosították el még odahaza is az ukránok önálló faji egyéniségét. Pedig az ukrán kérdés a lengyelnél sokkal fontosabb; a 10—12 milliónyi lengyel ide- vagy odacsatolása számot nem tesz, ám a 30 milliónyi ukránság elszakadása szíven találná a nagy északi kolosszust, nem annyira számánál fogva, mint kedvező geográfiai helyzete miatt és Ukrajna dús, gazdag természeti kincsei következtében. E remek okfejtés után van azonban a szerzőnek pár olyan állítása is, amellyel nem mindenben értetünk egyet. Igaz, hogy ezek csak kicsiségek. Ilyen az, hogy az ukrán fajilag is a legközelebb áll az oroszhoz s ezért féltő, hogy idővel elnemzetlenednék, ha idejekorán nem sikerülne őket kivonni a muszka befolyás alól. Ám az ukrán annyira elütő típus antropológiailag és pszichológiailag, nyelvében és kulturájában az oroszhoz, — amint ezt a legújabbban például Rakovszkyj fejtette ki és be is bizonyította — hogy ez, hál' Istennek, soha sem következhetnék be, tekintve már csak a nagy számukban rejlő fajerőt is. Az ukrán közelebb áll a délszlávhoz, mint a nagy oroszhoz, de nagyon sok rokon vonást találhatni az ukránság és magyarság között is. Ezt legjobban a tárgyi néprajz, folklór és népzene sok tekintetben egyező volta bizonyítja. Erősen sántít még az a hasonlat is, mely azt mondja, hogy az ukrán nép túlnyomó része jobban megérti az oroszot, mint például a szász a pfalci németet, a vesztfáliai paraszt a bécsi embert. Elvégre ezek csak dialektusbeli eltérések, az ukrán és orosz pedig két különböző, egymásra nézve idegen nyelv, akár a cseh és a horvát például; ennél fogva az ukrán számára érthetetlen és megemészthetetlen valami a muszka idióma. Hiszen a tótok számára például a cseh litteratura *graeca sunt*, holott állítólag édes tejtésztvérek volnának; már pedig az orosz és ukrán között a nyelvi, faji és kulturkülönbség sokkal nagyobb!

Ha az ukrán szidni akarja a muszkát, bátran teheti, mert az nem ért belőle egy szót sem. Hogy az oroszul és ukránul nem értő magyar olvasó legalább szemmel jól megláthassa e két nyelv közötti különbséget, itt adjuk összehasonlítás-képp ezt a, csupa *alacsony kultúrkörből* szedett, tehát ősi fogalmakból álló *paraszi* mondatot magyarul, oroszul és ukránul:

A falun kívül, ahol a mocsaras, nádas helyeken szántani nem lehet, Vnye gyerevnyi ggye po bálátisztüch, kámüsevüch mjesztách pácháty nyelzjá, *Poza szelom de po mocsárisztech, ocseretnech miszcsjách oráti ne mozs,* igen sok a béka, tehát a gólya is; ezeknek kifogdosásával igen ocseny mnogo lángusok, szljedovatjeljno i ájsztov; kojich áchotoj velymi *duzse báháto zsáb, otzse i buzjkiv; jákich vélouljuvanjem duzse* szívesen foglalkoznak a leányok, legények és általában a gyerekek. áchotno truzsdájutszjá gyevuski, párnji i váobscse rebjátá. *rádo zánimájuty szjá gyivocski, párubki i vzahalji gyité.*

A következő sorokban nagyon helyesen mutat rá a szerző az ukránok Piemontjára, keleti Galiciára, ahol ez a nép az áldásos s eléggé föl nem dicsérhető osztrák liberális kormányzat következtében teljes faji öntudatra ébredt s ahonnan *a legtisztéletreméltóbb önfeláldozással* sietett és siet *ma is* oroszországi fajtestvéreinek teljes kulturális és politikai fölszabadítására. Azokat a gyönyörű profétai gondolatokat, amelyeket lángoló lelkesedéssel és alkuvást nem ismerő igazság-érzettel vet papírra Ambrózy István gróf az utolsó oldalakon, megszívlelésül és mindenki okulására szóról-szóra adjuk itt a következőképen: „A nyelvkérdésnek az ukránokat ki nem elégitő megoldása (t. i. Galiciában s a történelmi Lengyelországban) a nyelvileg áthidalhatatlan régi antagonizmust fanatikus elkeseredéssé szítaná föl, a népet az oroszok és a pravoszlávia karjaiba hajtaná, megteremtené a kelet felé tekintő irredentát, röviden: az oroszok malmára hajtaná a vizet. Mert az ukránokat magába foglaló Lengyelország jobban használna az orosz törekvéseknek, mint az elfoglalt Galicia. Ez kárpótlás volna, még pedig fényes kárpótlás a jövőre nézve az elvesztett Lengyelországért. Az elvesztett háborúval szemben ez jutalmazná meg az oroszokat.

A választófogó kiterjesztése volt az a rés Galiciában, amelyen át föltartóztatlanul nyomult előre az addig mesterségesen visszazórtított árja az ukrán nemzeti öntudatnak s amely az egész ukrán nyelvterületet el fogja egyszer borítani. *Az ukrán egyetem megnyitásának napján egy nagy nemzet jövője dől el. Oroszország elvesztette a játszmát. Középeurópa s a nyugati egyház 30 millió emberrel lett gazdagabb.*” —yGy.

Az ukrán kérdés iránt érdeklődő magyar olvasókat kívánja kielégíteni az Ukrán Könyvtár c. vállalatunk is, amelyek egy száma 40 fillérbe kerül. Az Ukrán Könyvtár eddigi kötetei a következők:

1. sz. *Frankó Iván*: A veres zsidófiú története (elbeszélés).
2. sz. Ének Ihor hadairól és a palócokról. Ukrán népi hősköltemény 1187-ből. Fordították *Dr. Varga Bálint* és *Dr. Sztripszky Hiador*.
- 3—5. sz. *Podhadszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok a legrégibb időktől az Árpádház kihalásáig. I. rész.

Cia Weinwurm Antal

első magyarországi

SOKSZOROSÍTÓ

MÜINTÉZET

BUDAPESTI

IV. Károly utca 3.

telefon 1700

.....

alapítottott 1865

.....

Készít Autotypia fofo.

typia valamint három es

negyven nyomasu kltseket

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Folyóiratunk az oroszoktól célzatosan kisorozoknak nevezett harminc milliányi ukrán nemzet és a magyarság kulturális és gazdasági kapcsolatainak ismertetését tűzte ki céljául. E nép elnyomott voltában azt reméli mostan, hogy a háború befejezése után a magyar államiság súlyos szava hozzásegíti őt legalább nyelvi és lelkiismereti szabadságához s ezért a magyarság rokonszenvét kéri. E kettős érdektalálkozás adott alkalmat az *Ukránia* megindítására, amely a magyar-ukrán kölcsönös érdekeknek kíván szószólója lenni.

Az első szám tartalma: Program. *S. H.*: Az „ukrán” név. *Vodicska Imre*: Az új ország. *Dr. Sztipszky Hiador* és *Dr. Varga Bálint*: Ének Ihor hadairól és a palócokról, XII. századbeli hősköltemény. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok. *Frankó Iván*: A veres zsidó fiú története. A németek *Freie Ukraina* egyesülete.

A második szám tartalma: *Dr. Csehelszky Longin*: Mi köze a magyarnak az ukránhoz? *Vodicska Imre*: Ukrania és Róma. *Dr. M. J.*: Az orosz és ukrán nyelv. *Dr. Sztipszky H.* és *Varga Bálint*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (II.). *Dr. Sztipszky Hiador*: Az ukránok fajisága. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (II.). *V. J.*: Az ukrán légionisták.

A harmadik és negyedik szám tartalma: Szerkesztő: Magunkról — és egyebekről. *Dr. Czirbusz Géza*: Oroszkő. *Dr. Fodor Ferenc*: Ukrania földrajzi kialakulása és hazánkhoz való viszonya. *Dr. Ajtay József*: Ukrania közgazdasági jelentősége a központi hatalmakra, illetve a magyar birodalomra nézve. *Sevcsenkő Tárász* (arcképpel). *Varga—Sztipszky*: Sevcsenkő Tárász két verse. *Sztipszky—Varga*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (III.). *Szefanik B.*: Az aláírás. Elbeszélés. (Fordította *Sz. H.*). *Drahomanov Mihály*: Rabszolgasorban. (Fordította *Vodicska Imre.*) (I.). *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (III.).

Az ötödik és hatodik szám tartalma: Magyarok és ukránok fegyverbarátsága. *Vodicska Imre*: Az ukránok vallási uniója és a zsidóság. A görög kath. ukránok üldözése Cholm vidékén. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (IV.). *Drahomanov Mihály*: Rabszolgasorban. (Ford. *Vodicska Imre.*) (II.). *yGy.*: Az ukrán történelem átnézete. *Dr. Fodor Ferenc*: Ukrania földrajzi kialakulása és hazánkhoz való viszonya. *Dr. Ohonovszky Emil*: Az orosz és ukrán nyelv viszonya. *Sztipszky—Varga*: Ének Ihor hadairól és a palócokról (IV.). *Rudánszkij István*: Szállj el szellől! Irodalom. Az ukrán sajtó 1916-ban.

A hetedik és nyolcadik szám tartalma: *Sz.*: Az ukrán politika realitása és a magyarság. *Dr. Márki Sándor*: Magyar adatok Mazeppáról (I.). *Kölonte Béla*: Magyarország érdekei és a független Ukrania. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (V—VI.). *Dr. Fodor Ferenc*: Az önálló Ukrania. *Varga—Sztipszky*: Sevcsenkő: Kvitkához. *Sztipszky*: Petőfi és Sevcsenkő.

A kilencedik és tizedik szám tartalma: † Frankó Iván. *Dr. Márki Sándor*: Magyar adatok Mazeppáról (II.). *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (VII.). *Dr. Fodor Ferenc*: Az önálló Ukrania (II.). *Nemes Boberszky Iván*: Az ukrán légiónál. *Drahomanov Mihály*: Rabszolgasorban. (Fordította *Vodicska Imre.*)

A tizenegyedik és tizenkettedik szám tartalma: *Sevcsenkő Tárász*: Kaukázus. (Fordította: *Zempléni Árpád.*) *Dr. Márki Sándor*: Magyar adatok Mazeppáról. (III.). *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (VIII.). *Frankó Iván*: Az én szecskavágóm története (Fordította *Dr. Sztipszky Hiador.*) *Dmitro Vitovszkyj*: Valamikor réges-régen . . .

A tizenharmadik és tizennegyedik szám tartalma: *Dr. Salvisberg Pál*: A lebergi ukrán egyetem, mint a kultúrának és békének bástyája a keleten. *Podhradszky György*: Magyar-ukrán történelmi kapcsolatok (VIII—IX.) — *yGy.*: Az ukrán történelem átnézete. *Sevcsenkő Tárász*: A cseléd. (Fordította *Varga Bálint.*) *Osteuropäische Zukunft.*

A folyóirat szerkesztőségének címe: *Budapest, Lógodi-utca 5.*, előfizetési ára pedig 16 korona.